

ПУБЛІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ

Ю. А. Мицик
доктор історичних наук
Національний університет
“Кієво-Могилянська академія”

З ЛИСТУВАННЯ КОЗАЦЬКОЇ СТАРШИНИ СЕРЕДИНИ XVIII ст.

Останнім часом активно досліджується історія України козацької доби і власне козацтва. Природно, що одночасно з цим процесом розширюється і збагачується джерельна база досліджень, хоча й не такими як належить темпами. Помітним здобутком української археографії став вихід у світ кількох томів “Українського Дипломатарія”, підготовлених І.Л. Бутичем¹. Щоправда, цей дипломатарій є неповним і доведений тільки до гетьманату Івана Скоропадського, а універсали та листи його наступників і козацької старшини в цілому не мають і такого видання. Багато джерел продовжує зберігатися в різноманітних вітчизняних та зарубіжних архівосховищах, вони й досі не уведені до наукового обігу.

Одним з таких потужних зібрань джерел з історії козацтва є Інститут рукописів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського у Києві (далі – ІР НБУВ). Серед численних справ нашу увагу привернув рукописний збірник листів 1717–1760 рр., що походить з колекції О.М. Лазаревського². На його понад 200 сторінках містяться десятки листів, писаних представниками козацько-старшинських родів лівобічної Гетьманщини. Серед авторів бачимо, насамперед, представників гетьманських (Апостоли, Полуботки, Сулими, Ханенки) та полковницьких (Жураківські, Кочубеї, Марковичі, Максимовичі, Шираї та ін., особливо Скорупи) родів.

9 листів цього збірника, писаних жінками з козацьких родів у першій половині XVIII ст., нами були вже видані³, однак інші його матеріали не менш важливі і теж заслуговують публікації. Але тут на перешкоді стають фінансові труднощі, тому доводиться друкувати документи з цього збірника окремими частинами. Цього разу

пропонується публікація 7 документів зі згаданого збірника, які хронологічно охоплюють 1742–1760 рр. і стосуються переважно родинних справ. Серед них особливий інтерес викликає лист № 4, писаний 4.09. (24.08) 1752 р. Миколою Даниловичем Ханенком. Цей старшина (1693–1760) походив з гетьманського роду, був вихованцем Києво-Могилянської академії, входив до найближчого оточення гетьманів І. Скоропадського й П. Полуботка. Ханенко ув'язнювався російським урядом, а після свого звільнення служив у Стародубському полку (полковий суддя, 1727–1738; полковий обозний, 1738–1741) і у вищих ешелонах влади Гетьманщини (генеральний хорунжий, 1741–1760; член Генерального Суду та ін.). М. Ханенко був одним з найосвіченіших людей тогочасної Російської імперії, про що свідчить, насамперед, його “Дневник” і його листування з сином та іншими особами. Наведений нижче лист є часточкою його багатющого колись архіву. Він був адресований одному з представників старшинського роду Скороп, особливо відомого на Стародубщині. Григорій Скоропа (1692–1753) – писар Стародубського полку у 1715–1727 рр. був одним з найбагатших старшин Гетьманщини. Його старший син Іван (1719–1756) закінчив Києво-Могилянську академію, займався власним господарством і помер у досить молодому віці. Молодший син – Павло (1722–1779) теж був вихованцем Києво-Могилянської академії, але зробив добру кар'єру: стародубський полковий обозний (1757–1772), учасник Семилітньої війни, наказний переяславський полковник (1777). Важко сказати, кому з цих трьох Скороп було скеровано послання М. Ханенка і кому останній доводився швагrom. У самого Ханенка дружиною була Уляна Корецька, донька бунчукового товариша, онука стародубського полковника Михайла Миклашевського. Скоропа-старший був одружений з Анастасією Ширай, син Іван – з дочкою охтирського полкового судді Марією Надаржинською, син Григорій – з Ганною Жураківською, сестрою ніжинського полковника Андрія Яковича Жураківського. Можливо, маються на увазі двоюрідні сестри. Слід відзначити, що Г. Скоропа доводився родичем Апостолам, його невістка Ганна Жураківська була правнукою гетьмана Данила Апостола, а дядько М. Ханенка по матері І.І. Ломиковський – був одружений з Тетяною Апостол, донькою цього ж гетьмана.

Від шлюбу М. Ханенка з У. Корецькою було восьмеро дітей (трое синів і п'ять дочок), через яких Ханенко породичався з родами Савичів, Стороженків та Рославців. У листі якраз йде мова про за-

шлюбину та заплановане на 6 вересня 1752 р. (за ст. стилем) у Городищах весілля однієї з дочок – Анастасії з бунчуковим товаришем Петром Федоровичем Савичем. Рідна сестра останнього – Ганна була дружиною Андрія Андрійовича Полетики – брата ймовірного автора “Історії Русів” Григорія Полетики⁴. Одному із тих же Скоруп, а саме Григорію, було адресовано листа № 1. Його автором був Михайло Опацький, що служив дозорцею бакланським, тобто в Баклані – сотенному місті Стародубського полку. У цьому листі мова йшла про фінансові справи.

Цікавішим є лист № 3, у якому автором і адресатом виступають представники відомих на Стародубщині козацько-старшинських родів (Березовські та Єсимонтовські). Василь Березовський згадує тут про якийсь лист “покійного гетьмана”, тобто Данила Апостола, даний його батькові. Гетьманський лист стосувався відняття маєтності (с. Білогощі) від “Чарниша”, тобто нащадка Івана Чарниша – гадяцького полковника у 1709–1715 рр. і генерального судді у 1715–1728 рр. Березовський звертається до Єсимонтовського, щоб той попрохав свого тестя (Єсимонтовський був одружений з дочкою Григорія Скорупи – Оленою) відшукати через своїх родичів з роду Чарнишів необхідний документ на маєтність. Цей документ був свого часу даний Чарнишу Максимом Бороздною, мглинським сотником у 1715–1722 рр.⁵

Лист № 5 писався начебто представником дуже відомого козацького роду Кочубеїв, а саме Семеном, котрий у 1746–1751 рр. обіймав посаду ніжинського полковника. Автор висловлював адресату – Павлу Скорупі співчуття у зв’язку із смертю його брата Івана Скорупи (помер 4.05.1756) і в той же час нагадував про необхідність виконання доручення гетьмана К. Розумовського (очевидно щодо розмежування земель на Київщині). Було згадано й удову покійного – Марію Максимівну Надаржинську. Павло Скорупа, як свідчить лист № 6, був швагером ніжинського полковника (1772–1782) Андрія Якимовича Жураківського. Із сестрою останнього Ганною він одружився у 1750 р. Лист № 7 – це подяка переяславського єпископа Гервасія переяславському полковнику Семену Сулимі та його дружині Парасці Василівні (її батьком був лубенський полковник наказний у 1708–1709 рр. Василь Савич). Нібито С. Сулимі було адресовано і подячного листа (польською мовою) від якогось Даревського. С. Сулима обіймав посаду переяславського полковника протягом дуже тривалого часу (1739–1766). Додамо,

що дочка Павла Скорупи й Ганни Жураківської – Марія у 1773 р. вийшла заміж за Якова Семеновича Сулиму – сина вищезгаданого переяславського полковника.

Насамкінець, варто підкреслити значення поданих нижче листів як історичного джерела, особливо цінного для дослідника козацької генеалогії, також і історії Стародубщини – регіону України, який внаслідок виключно політичних причин і досі залишається майже недослідженим.

При публікації текстів джерел ми подаємо за спрощеними правилами транслітерації, які розробив свого часу Я.І. Дзира⁶. Відзначимо тільки, що при публікації текстів титла розкриваються, пропущені літери подаються у квадратних дужках, невживані нині літери (“омега”, “пси”, “кси”, “їжиця”, “ять”) передані сучасними літерами відповідно “о”, “пс”, “кс”, “и”, “і”; тверді знаки наприкінці пропущено.

¹ Універсали Богдана Хмельницького. – К., 1998; Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687). – К.; Л., 2004; Універсали Івана Мазепи 1697–1709. – К.; Л., 2002.

² ІР НБУВ, ф. 1, № 57480.

³ Мицик Ю. Про видання “Українського жіночого дипломатарія доби Гетьманщини” // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – К., 2000. – Ч. 5: Історіографічні дослідження в Україні, вип. 10, ч. 1. – С. 42–53.

⁴ Мезько-Оглоблин О. Люди старої України та інші праці. – Острого-Нью-Йорк, 2000. – С. 189, 247–249.

⁵ Кривошея В. В. Українська козацька старшина. – К., 1997. – Ч. 1. – С. 23; Кривошея В. В. Національна еліта Гетьманщини. – К., 1998. – Ч. 1. – С. 245; Модзалевський В.Л. Малоросійський родословник. – К., 1996. – Т. 5, вип. 1. – С. 31; Києво-Могилянська Академія в іменах XVII–XVIII ст. – К., 2001. – С. 492–493.

⁶ Літопис Самовидця. – К., 1971. – С. 40–42.

№ 1

1742, січня 18 (7). – Баклан. – Лист М. Опацького, бакланського доторці, до бунчукового товариша Григорія Скорупи.

„Благородний м[о]сці пане Шкоруппа,
Милостивійший мні п[а]не і добродію!

Сего генваря я на даті положенного числа получил поважний от вашого благородия писанный ко мні лист, в котором изволил ваше

благородие написат, дабы я поданно[й] з женою кабалі должние сорок рублей денги благородию вашему привез; якие вышешомянутие денги хотя и рад бым привезти, токмо не имія н[ы]ні оних, покорнійше благородия вашего, о милост таковую прошу, полем данним в заклад до отдачі више вираженних денег владіт, ибо я на Б[о]га надежден, на врочищі Плоском дуброву с полем и пожитями, як копці положени там отстоят, и в вічне благородию вашему продат обявляю. Сам я хотя мало увольняюся нужнійших діл (...) * ба моего, то з нижайшим моим должним уклоном благородию вашему являюсь, в протчем же застаю благородию вашему, милостивійшому моему добродію, покорнійший слуга Михайло Опацкий, дозорца бакланский.

1742 году генваря 7, Баклан.”

ІР НБУВ, ф. І, № 57480, арк. 136. Оригінал, печатка не збереглася. Адреса: „Благородному его милости [...] Григорию Скоруппі, знатному бунчуковому товаришу [...] милостивійшому моему п[ану] и добродіеві в Стародубі.” Приписка: „[17]42 году януаря 8 получен от Опацкого о должних денгах от Опацким”.

№ 2

1743, липня 20 (9). – Переяслав. – Лист Даревського до переяславського (?) полковника Семена Сулими (?).

„Wielmozny mc panie pułkowniku i kochany bracie!

Za przysłanie ryb i syru, jako też i za insze znaki przyjazni w.mć. pana wespoł z żoną moją unizenie dziękuje, oraz upewniam w.mć. pana, że życzę sobie tylko mieć okazyе odsłużenia; a tym czasem załęczając dalszej dobrej przyjazni obojga w.mć. państwa, jestem z wielką estimacją w. w. mcy pana życzliwym bratem i униżonym слуга

J.Darewski

Pereasław d.9 Juły 1743.

Zona moja kłania униżenie obojgu w. m. państwu.”

ІР НБУВ, ф. І, № 57480, арк. 144.

№ 3

1746, жовтня 14 (3). – Лист Василя Березовського до Єсимонтовського.

“Благородний м[ос]ці пане (?) Єсимонтовский, мні велці м[ос]ці б[ра]те и благодітелю!

По писанию в.м. п[а]на, хотячи удовлетворит листа, присланного от покойного гетмана к отцу нашему о отобрании села Білогощи от Чарниша и об отдачи на ратуш мглинскую, между листи и шпаргалами своїм[и], которіи здесь у мене находятся, проїсковал, токмо не сискал; а когда между тіми шпаргалами, которее в Стародубі иміются, етакой лист проищу, в ті пори к вам прислан будет в Текеж (?), же стоить (?) сискалас ко обстоятельству даною с покорним універсал ратуши мглинской да лист попа Катенецкого, котрий в (...) * силі застают, сообщаю и при том пишу

В. м. м. п[а]на всего добра желателный и покорный слуга Василь Березовский м[ану] р[горгіа].
1746 году октоврия 3.

Р. S. Понеже п[а]н тесть ваш, егомость п[а]н Скоруппа з Чарнишевским домом в колігации застает, того ради его мосць изволте просить: чи не можно каким способом сообщенной к вам от мене копии подленного сискат, ибо как видим, списка (?) попа Катенецкого, что покойному Чарнишу сотником мглинским Борозною дан.”

ІР НБУВ, ф. I, № 57480, арк. 159–160.

№ 4

1752, вересня 4 (серпня 24). – Городище. – Лист Миколи Ханенка до Скорупи.

“Сердечный мой швагре и добродію, м[о]сці п[а]не Скоруппа! Понеже еще в прошлом году зарученной дочери моей Анастасіи за бунчукового товарища п[а]на Петра Савича по обосторонному согласию н[а]шему положен к совершению сватбы прийдучого м[і]с[я]ця сентабра 6 числа термин, того ради, як протчіих приятелей моїх, просил я в дом мой до Городища на оное число прибыть, так и вас, моего добродія, з панею и з дітми, прошу пожаловать не отректи своїм присутвием при оной окказіи помянутий дом мой посітити в Городищі и веселной допомогти компаніи, за что я с моїм бл[а]годарением обязан пребуду в подобних случаях служит вам, моему добродіеву.

В протчем же навсегда остаюсь вам, моему добродіеву, вірный вседоброжелатель и покорный слуга (...) * Николай Ха[ненко].
1752 году августа 24, Городище.”

ІР НБУВ, ф. I, № 57480, арк. 175.

№ 5

1756, червня 11 (травня 31). – Глухів. – Лист Семена Кочубея (?) до Павла Григоровича Скоропи.

“Г[о]с[у]д[а]рь мой, Павел Григорьевич!
Сожалія безмірно смерти братца вашего, и что сожителница ево з горестной печали не примет мір расположить ея жизнь, радостно желал бы вас, в силі прошения вашего, уволнить от назначенной вам коммисії, но то отмінить никакого способу не сискую, найпаче посему, что о нараді вас, так к его сиятельству, ясне велможному гетману, яко и в губернию Киевскую, к знанию другим комисаром възнесено. Особливо ж генеральная канцелярия в том разумі вас определила, что вы, поелику знающии содержание діл, ничево не пропустите, в чом состоит интерес, к охранению граней; и я не знаю в вашем дистрикті з молодіожи, кім бы вас измінить? Для того извольте терпиво кончить вам повіренное, а в прочем вірте, что я, з истинным моім доброжелательством, перебуду навсегда.

Вас, г[о]с[у]д[а]ря моего, всегдашний слуга Семен Кочубей (?).
В Глухові майя 31 [1]756.”

ІР НБУВ, ф. І, № 57480, арк. 181.

№ 6

1758, лютого 3 (січня 23). – Кирповка. – Лист Андрія Якимовича Жураковського до Павла Григоровича Скоропи.

„М[и]л[о]стивий добродію мой високобл[а]городний, м[о]сці п[а]не швагре Павел Григориевич!

При моем нижайшем уклоні в[а]шему високобл[а]городію поклон мой рекомендую и за содержание и воспитание отческое любезной в[а]шей сестрици, а моей сожителници, покорне бл[а]годарствую и н[ы]нішнего н[а]шего веселного бл[а]гополучного акту как ваше високобл[а]городіе з его дражайшою сожителницею, так и другим н[а]шим м[и]л[о]стивим приятелем, которим ваше високобл[а]городіе розсудит соблаговолите, подношу и прошу в[а]шего високобл[а]городія посіщеніем сиротинной мой дом м[и]л[о]стивими н[а]шими приятелями не оставить.

В[а]шого високоблагородия м[и]л[о]стиваго добродія покор-
ный слуга, швагер ваш, Андрей Якимович.

1758 года генваря 23 д[ня]
Кирповка.”

ІР НБУВ, ф. І, № 57480, арк. 193–193 зв.

№ 7

1760, квітня 9 (березня 29). – Переяслав. – Лист переяславського
єпископа Гервасія до переяславського полковника Семена Сулими.

„Велможный господин полковник, м[и]л[о]стивый хлібосол!

Вашея велможности письмо и хліб праздничный разный, ея же вел-
можности писаночки живописния и бутель запіканную, труд и кошт
немалый всепочтенно и всеблагодарно получили, и оноелюбовним
сердцем изображенное любовним сердцем с повторением не еди-
ним прочитовая, благодарили мы и благодарим. И причину иміем
от любви сие приложити: что ваши вельможности самохотно из-
волили для своего убитку з нашею ж ползою как бы закон не про-
шая коштові установить. Мы бы предоволни какому ни есть хлібом,
более же вашей велможности любві были предоволни. Сами изво-
лите видіти, что мы вам равним ничим не благодарим и потому
толко пред вам[и] в стид остаемся. Господь многомилостивый и
всемилостивый труд и кошт и убели всемилостиво и многообразно
вам дома кореню и всему вашему по[бо]жном домі да возмірит.

Вашея велможности покорный слуга и доброжелатель Гервасий,
еп[и]ск[о]п переяславский.

1760 года марта 29,
Переяслав.”

ІР НБУВ, ф. І, № 57480, арк. 198. Приписка: “Писано к Семену Иванову
вчичу Сулимі”.